

II CONFERÈNCIA CULTURAL DEL PCPV
"Quin paper ha de jugar la cultura en la transformació social?"

LA CULTURA COM A FORÇA PRODUCTIVA I SERVEI PÚBLIC

Rafael Pla López

Karl Marx va avançar en els "Grundrisse" que "*el desenvolupament de la ciència, aqueixa riquesa a la vegada ideal i pràctica, no és més que un aspecte i una forma del desenvolupament de las forces productives humanes, és a dir, de la riquesa*" (1). I l'equip dirigit per Radovan Richta va analitzar com, en el marc de la revolució científic-tècnica, la ciència esdevé força productiva directa (2).

Ara bé, el que caracteritza precisament a la revolució científic-tècnica és la rellevància de la investigació científica i la immediatesa de la seua aplicació tecnològica i per al desenvolupament econòmic. I una conseqüència de això és que, com va senyalar també Radovan Richta, "*En el punt més alt del desenvolupament tecnològic, el treball humà es transforma en una activitat creativa*" (3). Doncs la creativitat, efectivament, és un component indispensable de la Investigació científica, i també del Desenvolupament tecnològic i de la innovació en el treball, que formen la triada del I+D+i que fonamenten un desenvolupament econòmic qualitatiu, el qual és, a més, la única forma sostenible de desenvolupament, orientat no al creixement quantitatiu en el número de productes i el consum de recursos naturals, sinó a la millora de la qualitat de productes i serveis.

És així com la Declaració de Lovaina del Procés de Bolonya (4) planteja que "*Les nostres societats s'enfronten actualment a les conseqüències de una crisi financera i econòmica global. Amb el fi d'aconseguir una recuperació i un desenvolupament econòmic sostenibles, una educació superior europea dinàmica i flexible ha d'aspirar a la innovació basada en la integració entre l'educació i la investigació a tots els nivells (..) amb el consegüent foment de la innovació i la creativitat en la societat*". I en aquest marc, posteriorment la Declaració de Bucarest (5) planteja la necessitat d'impulsar el pensament crític, el qual és efectivament imprescindible per al foment de la creativitat.

Ara bé, en l'impuls del pensament crític i la creativitat juguen un paper important la formació humanística i artística. Com va dir la Declaració d'IU davant el Procés de Bolonya (6), "*Advoquem per una educació superior que desenvolupe la capacitat crítica. Per a això és imprescindible la formació humanística, junt a la científica i tecnològica, per tal que els futurs científics i tecnòlegs no es limiten a l'adquisició dels continguts conceptuals de les seues disciplines sinó que puguen també conèixer la seua metodologia*". I en particular la formació artística i el gaudi de l'art en totes les seues vessants, en tant que fomenta noves maneres de veure, escoltar i sentir el món, és un poderós instrument per al foment de la creativitat.

Per tot això, no solament la ciència i la tecnologia, sinó el conjunt de la cultura, esdevé força productiva directa. Per això la cultura, sense deixar de formar part de la superestructura, passa a formar part també de la infraestructura econòmica de la societat.

Naturalment, això no pot predicar-se de tota forma de cultura. Aquelles manifestacions culturals que no impulsen noves visions del món sinó que pel contrari es limiten a reproduir i consolidar les concepcions tradicionals del mateix, incloent les seues estructures de poder, no contribueixen al desenvolupament de les forces productives sinó que únicament formen part de la superestructura orientada a la reproducció de les forces dominants. Per això es pot dir, amb més precisió, que el que forma part de les forces productives és la **Nova Cultura**, entesa aquesta, però, no de forma

restrictiva sinó com a tota manifestació cultural que siga un vehicle de creativitat. Així, fins i tot pot haver manifestacions culturals que en el seu contingut transmeten la ideologia dominant però en les seues formes juguen un paper trencador.

Per altra banda, cal subratllar que la cultura i la comunicació juguen avui un paper estratègic, en la mesura que d'elles depèn el conjunt d'un desenvolupament econòmic sostenible. Per això, la cultura ha de tenir una consideració de servei públic i s'ha de considerar una responsabilitat pública, que ha de ser assumida pels poders públics, com per cert apunta també la Declaració de Lovaina.

Però per a entendre les implicacions profundes del caràcter públic de la cultura cal analitzar les característiques específiques de l'economia cultural. Doncs si és palès que la Cultura és un sector molt rellevant de l'economia, com mostra clarament el pes econòmic i fins i tot monetari de la indústria de la cultura i de la comunicació, el cert és que té unes característiques molt diferenciades, especialment aguditzades en l'era d'Internet i de la digitalització.

En efecte, una característica essencial dels productes culturals, especialment pel que fa al seu contingut formal (per contraposició a la seua composició material) és la seua reproductibilitat. Amb l'afegit a més de que, amb la seua digitalització, el temps de treball necessari per a la seua reproducció és ínfim i no té proporció amb el temps de treball necessari per a la seua producció inicial. Marx va entreveure aquesta situació quan va escriure en els "Grundrisse" que *"A partir del moment en que el treball, sota la seua forma immediata, ha deixat de ser la font principal de la riquesa, el temps de treball deixa i ha de deixar de ser la seua mesura, i el valor de canvi deixa doncs també de ser la mesura del valor d'ús"* (7). Però la conseqüència pràctica és la impossibilitat econòmica d'evitar el "pirateig" dels productes informàtics o digitalitzats.

Els capitalistes de la cultura intenten contrarestar-ho a través de la defensa de l'anomenada "propietat intel·lectual". Però, com diu Richard Stallman, *"L'expressió «propietat intel·lectual» comporta una assumpció oculta: que la forma més normal de pensar respecte a totes aquestes qüestions dispars és anàloga a pensar en objectes físics i en les nostres idees de propietat física. Respecte a la còpia, aquesta analogia descarta la diferència crucial entre objectes materials i informació: la informació pot copiar-se i compartir-se gairebé sense esforç, mentre que els objectes materials no. (...) l'expressió «propietat intel·lectual» (...) duu a la gent a centrar-se en un sol i pobre aspecte comú a aquestes lleis dispars (que és que s'estableixen monopolis que poden comprar-se i vendre's) i fa que ignorin la seva essència, totes les restriccions que imposen al públic i les conseqüències que provoquen. (...) Així, qualsevol opinió sobre «propietat intel·lectual» serà gairebé segurament una estupidesa "* (8).

Cal subratllar que la lliure circulació dels productes culturals, per damunt de les restriccions que es pretenen imposar en nom de la "propietat intel·lectual", és una llei objectiva de l'economia, no un simple desideratium polític. I és una paradoxa que el mercat capitalista, que es pretén defensar en nom de suposades lleis objectives de l'economia, pel que fa a la cultura aquesta llei juga en la seua contra: es podria dir que troba la sabata de son peu.

Això reforça la necessitat de tractar a la Cultura com un Servei Públic, garantint a tothom el seu lliure accés a la mateixa. Cosa que no implica la inexistència d'un mercat de productes culturals: però el que es pot comprar i vendre és el suport material dels productes culturals, siguen aquests llibres, CDs, DVDs o quadres. Però no es pot ni s'ha d'intentar impedir la lliure distribució de textos, música, pel·lícules o imatges.

Això suposa una perspectiva en la que els treballadors de la cultura siguen principalment treballadors públics o voluntaris, o una combinació dels mateixos, com el cas dels treballadors de l'ensenyament que cobren un salari per la seua tasca docent, i poden utilitzar el seu temps lliure per

a la producció lliure de cultura, essent conscients de que encara que aquesta els pugui donar també rendiments econòmics, el seu èxit generarà la lliure distribució dels seus productes.

I el temps lliure, vinculat a un treball lliure, inclou també el que es pot realitzar després de la jubilació, com és el cas de la meua novel·la de ciència ficció que es pot descarregar lliurement i per la qual es pot contribuir voluntàriament ⁽⁹⁾.

(1) Karl Marx, "**Los Fundamentos de la Crítica de la Economía Política**", tomo 2, ed. Comunicación, Madrid, 1972, pàgina 30; redactat en 1857-1858 i publicat inicialment en Moscó en 1939-41

(2) Radovan Richta, "**La Civilización en la Encrucijada**", ed. Artiach, Madrid, 1972

(3) Radovan Richta, "**Progreso Técnico y Democracia**", ed. Alberto Corazón, pàgina 28

(4) **El Espacio Europeo de Educación Superior en la nueva década. Comunicado de la Conferencia de Ministros europeos responsables de educación superior**, Lovaina / Louvain-la-Neuve, 28-29 de abril de 2009, en https://www.udc.es/export/sites/udc/eees/galeria_down/presentacion/comunicado_lovainai/lovaina_e.pdf

(5) **Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area**, Bucharest Communiqué, 2012, en <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/Bucharest%20Communique%202012%281%29.pdf>

(6) Declaració "**IU frente al Proceso de Bolonia**" de la Presidència Federal d'Izquierda Unida, 4 d'abril de 2009, en <http://www.uv.es/pla/IU/univbolo.htm>

(7) Karl Marx, **ibid**, pàgina 202

(8) Richard M. Stallman, "**Software libre para una sociedad libre**", ed. Traficantes de sueños, Madrid, 2004, pàgines 276-277

(9) Rafael Pla López, "**Captura (saga de la Tierra errante)**", en <http://alteritat.net/tierraerrante/captura.htm>